

Ivana Bratić, prof., v. pred.¹
Milena Vukšić²

KONJUKTIV I NJEGOVA ULOGA U IZRAŽAVANJU SUBJEKTIVNOSTI U TALIJANSKOM JEZIKU

Stručni rad / Professional paper

UDK / UDC: 811.131.1

DOI: 10.51650/ezrvs.17.1-2.8

Primljeno / Received: 31/05/2023

Prihvaćeno / Accepted: 26/06/2023

U ovom članku, autori su željeli dati presjek korištenja konjuktiva i njegove upotrebe u talijanskom jeziku s posebnim naglaskom na najučestalijim pogreškama u korištenju konjuktiva kao načina subjektivnosti i osobnog mišljenja nasuprot objektivnosti koju sa sobom nosi indikativ. Osnovni cilj rada je naglasiti koji je to ključni trenutak potreban za razlikovanje ovih dvaju gramatičkih načina i na što bi strani govornik trebao obratiti pozornost kako bi ispravno koristio konjuktiv u govoru i pisanju. Poseban naglasak želi se staviti na najučestalijim pogreškama pri upotrebi konjuktiva u talijanskom jeziku općenito, a posebice konjuktiva prezenta i konjuktiva imperfekta te na činjenicu da, bez obzira što se u govornom jeziku konjuktiv sve više zamjenjuje indikativom, takav trend treba uzeti s rezervom i inzistirati na pravilnoj uporabi talijanskog jezika i posebnosti koje utječu na bogatstvo njegova jezičnog izričaja. Stoga, kao odgovor na tendencije prisutne u govornom jeziku, autori naglašavaju da razlika između konjuktiva i indikativa jest semantičke prirode te da kroz primjenu konjuktiva dolazi do suštinske razlike u značenju u odnosu na rečenice napisane u indikativu, a svaka pseudo prirodnost govornog jezika nasuprot onom književnom i gramatički ispravnom može dugoročno dovesti do osiromašenja jezičnog korpusa.

Ključne riječi: konjuktiv, subjektivnost, objektivnost, konjuktiv prezenta, konjuktiv imperfekta.

1. Uvod

Riječ konjuktiv (*congiuntivo*) potječe od latinske riječi *coniungere* što znači pridružiti, ujediniti, sjediniti (*congiungere, unire*). Drugim riječima, latinski termin *coniunctivus modus* je način mnogih zavisnih rečenica koje su nadovezane (*congiunte*) odnosno spojene na glavne rečenice o kojima kao takve i ovise. Konjuktiv dakle spaja (*congiunge*) zavisnu i glavnu rečenicu. Važno je imati na umu da glavna rečenica (*proposizione principale*) ima cjelovit smisao

¹ Veleučilište u Šibeniku, Trg Andrije Hebranga 11, 22000 Šibenik, Republika Hrvatska; e-mail: bratic@vus.hr

² Veleučilište u Šibeniku, Trg Andrije Hebranga 11, 22000 Šibenik, Republika Hrvatska; e-mail: mvuksic@vus.hr

(*senso compiuto*) te se zbog toga definira kao nezavisna rečenica (*proposizione indipendente*). Zavisna rečenica (*proposizione subordinata*) je rečenica koja zavisi o glavnoj rečenici kojoj je podređena (riječ *podređena* bolje odražava smisao jer talijanski glagol *subordinare* znači *podrediti, staviti u zavisnost od nečega*) te ne može stajati samostalno kao neovisna rečenica. Ona ovisi o glavnoj rečenici ili o drugim zavisnim rečenicama za koje je vezana pomoću određenog veznika ili nekog drugog veznog elementa. Konjuktiv dakle nalazimo u zavisnim rečenicama (*proposizioni subordinate*) koje ovise o glavnim rečenicama (*proposizioni principali, reggenti*) u kojima se želi izraziti govornikova emocija, stanje te subjektivno mišljenje (sadrže glagole koji izražavaju takav subjektivni stav).

Za razliku od indikativa koji je način objektivnosti, konjuktiv je glagolski način koji izražava mogućnost, sumnju, nadu, želju, bojazan, nesigurnost te razna osobna stanja i mišljenja, stoga je kao takav u potpunoj suprotnosti s indikativom kao načinom ili modusom stvarne objektivnosti. Subjektivnost koju donosi konjuktiv ukazuje na to da se događaj izražen glagolom ne prikazuje kao izvjestan i stvaran, već kao moguć, vjerojatan, neizvjestan, zamisliv, dvojben, poželjan, očekivan ili pak događaj kojeg se pribijavamo.

Budući da konjuktiv izražava subjektivno mišljenje, osobni stav, ima jako važno značenje u talijanskom jeziku jer doprinosi bogatstvu izričaja kroz nijanse značenja koje unosi na semantičkoj razini. Ako se uzme primjer rečenice: „*Penso che lei è un'attrice*“, sa sigurnošću se tvrdi da je osoba o kojoj se govori glumica, da je to njena profesija. Ako se u istoj rečenici upotrijebi konjuktiv pa se kaže: „*Penso che lei sia un'attrice*“, značenje se suštinski mijenja; onaj tko govori ili piše nije siguran je li osoba o kojoj je riječ glumica ili nije, već upotrebom konjuktiva u drugoj rečenici izražava sumnja ili mišljenje u ono o čemu se govori, točnije o zanimanju osobe za koju se sumnja ili pretpostavlja da je glumica. Po navedenom primjeru jasno je da se ne radi samo o semantičkoj nijansi, već da upotrebom konjuktiva dolazi do suštinske razlike u značenju.

Ako pak uzmemo u obzir rečenicu: „*Penso che lui ha detto una bugia*“/“*Penso che lui abbia detto una bugia*“ (*Mislim da je on rekao laž.*), prva rečenica izražava sigurnost u izvršenu radnju (stoga bi je u hrvatskoj bilo vjerodostojnije prevesti: „*Znam da je on rekao laž*“, dok bi značenje druge rečenice bilo sličnije hrvatskom prijevodu: „*Mislim da je rekao laž*“). Prva rečenica izražava sigurnost; govornik zna da je osoba o kojoj je riječ rekla laž. Druga pak rečenica izražava subjektivno mišljenje, stav te postoji mogućnost da je osoba o kojoj je riječ rekla laž, no to nije ničim potvrđeno osim govornikovim osobnim mišljenjem; dakle ne može se sa sigurnošću potvrditi vjerodostojnost te izjave. Iz oba primjera je jasno da se konjuktivom izražava realna, stvarna razlika u značenju onoga što se želi komunicirati u odnosu na rečenice u indikativu.

Cilj ovog članka je približiti konjuktiv govornicima talijanskog kao stranog jezika, studentima talijanskog te svima onima koji želi shvatiti pojam konjuktiva i prizmu kroz koju on izražava osobni stav i subjektivna mišljenja govornika. Nadalje, cilj je i ukazati na suštinske razlike između konjuktiva i indikativa te na najčešće pogreške u njegovu korištenju, s posebnim naglaskom na najčešće pogreške u korištenju konjuktiva prezenta i konjuktiva imperfekta (*congiuntivo presente* i *congiuntivo imperfetto*).

2. Pregled korištenja konjunktiva

Budući da je konjunktiv poznat i kao vezni način, upotrebljava se najviše u zavisnim rečenicama pa mu uglavnom prethodi veznik *che* ili *se*. Konjunktiv, kao što i sama riječ kaže *congiunge* (povezuje) dvije rečenice, glavnu i zavisnu, točnije; nadovezuje se na glavnu rečenicu koja je nositelj glagola koji izražava subjektivni stav. To je vidljivo na primjeru;

Mi pare che Marco arrivi Lunedì. (*Čini mi se da će Marko doći u ponedjeljak.*)

Spero che lui faccia bene questo esame. (*Nadam se da će on dobro napisati ovaj ispit.*)

Non so se a lei piaccia questa torta. (*Ne znam je sviđa li joj se ova torta.*)

U talijanskom jeziku postoje četiri glagolska vremena za konjunktiv ili četiri tipa konjunktiva; konjunktiv sadašnji i prošli (*congiuntivo presente e passato*), te konjunktiv imperfekta i pluskvamperfekta (*congiuntivo imperfetto i trapassato*). Konjunktiv sadašnji i konjunktiv imperfekta pripadaju u jednostavne, a konjunktiv prošli i pretprošli (pluskamperfekt) u složene konjunktive.

Ukoliko se na internetu pretražuje pojam „konjunktiv u talijanskom jeziku“, nudi se tek devet stanica koje tretiraju ovaj koncept na hrvatskom jeziku. Većina njih nudi tek pregled tvorbe konjunktiva, dvije stranice navode kontrastivnu analizu između talijanskog i francuskog konjunktiva dok ostale stranice spominju glagole iza kojih konjunktiv dolazi u govorenju i pisanju ili ga tek sporedno spominju kroz nekakve zanimljivosti. Takvo što je neusporedivo s količinom informacije koje se nude za tvorbu i objašnjavanje upotrebe drugih talijanskih načina, vremena i oblika.

U većini gramatika i materijala dostupnih studentima i učenicima talijanskog jezika raznih razina znanja od srednjoškolske dobi do visokoškolskog obrazovanja, pri obrađivanju konjunktiva najveća se pozornost stavlja na njegovu složenu formu, konjugacije i velik broj nepravilnih glagolskih oblika. Pri tom se zanemaruje ili nedovoljno objašnjava korištenje konjunktiva i nužnost njegove upotrebe s naglaskom na distinkciju koju donosi u odnosu na indikativ koji je način objektivnosti, direktnosti i sigurnosti. Jednom kad se usvoje glagolski nastavci za sva četiri vremena, pravi izazov predstavlja predstaviti studentu odnosno stranom govorniku talijanskog jezika način na koji pristupiti sagledavanju rečenice i odluke o tome kada točno upotrijebiti konjunktiv.

Pojam subjektivnosti je potrebno približiti studentima čiji materinji jezik, poput hrvatskog, ne poznaje ovaj glagolski način jer će tako lakše shvatiti smisao onih glagola koji uvode konjunktiv u zavisnoj rečenici, a koji izražavaju subjektivni stav. Samo ako se uspije shvatiti ta dimenzija, lakše će se usvojiti i gramatička pravila koja slijede. Osim elementa potrebnih za shvaćanje dimenzije subjektivnosti, slijedi usvajanje pojma slaganja vremena; gramatičke kategorije koja u hrvatskom jeziku ne postoji, stoga predstavlja izazov za strane govornike s hrvatskog govornog područja. Konjunktiv prošli (*congiuntivo passato*) i konjunktiv pretprošli odnosno pluskvamperfekt (*congiuntivo trapassato*) bez obzira na svoju složenu tvorbu, predstavljaju manju problematiku u shvaćanju, usvajanju i upotrebi u govoru i pisanju te najviše problema nastaje u ispravnom korištenju konjunktiva imperfekta i konjunktiva sadašnjeg.

Prije nego li se objasni uloga konjunktiva u zavisnim rečenicama, potrebno je spomenuti da se konjunktiv u talijanskom jeziku, premda rjeđe, može koristiti i u glavnim rečenicama.

2.1. Konjuktiv prezenta u glavnim rečenicama

Konjuktiv se, kao što je već navedeno koristi uglavnom i u najvećem dijelu u zavisnim rečenicama, no moguće ga je koristiti i u glavnim rečenicama i to za izražavanje:

- **sumnje ili pretpostavke** (*congiuntivo dubitativo*); *Che nuvole fitte; Che stia per nevicare? Non è venuta oggi a scuola; Che sia malata?*
- **želje** (*congiuntivo desiderativo o ottativo*); *Magari venisse anche lui! Fosse vero quello che stai dicendo.*
- **opomene, poziva ili naredbe** (*congiuntivo esortativo*); *Abbi pazienza! Mi dica come faccio a compilare questo modulo. Venga avanti!*
- **odobravanja** (*congiuntivo concessivo*); *Dica pure quello che vuole, ma non mi convincerà.*

2.2. Konjuktiv u zavisnim rečenicama

Konjuktiv je najviše zastupljen u zavisnim rečenicama i to kad su one rezultat subjektivnog mišljenja ili stava izraženog u glavnoj rečenici, odnosno:

1. ako je u glavnoj rečenici glagol kojim se izriče;
 - a) želja, nada, volja, nastojanje, zapovijed odnosno nakon glagola; desiderare, preferire, sperare, volere, comandare, ordinare.
Desidero che tu venga alla festa con me. (Želio bih da dođeš na zabavu sa mnom.)
Speriamo che il tempo migliori per la gita di domani. (Nadamo se da će se vrijeme poboljšati za sutrašnji izlet.)
Voglio che tu vada subito a comprare il pane. (Želim da ti ideš odmah kupiti kruh.)
Ordino che si rispettino le regole stabilite. (Naređujem da se poštuju zadana pravila.)
 - b) mišljenje, sumnja, nesigurnost, strah, odnosno nakon glagola; credere, pensare, ritenere, dubitare, immaginare, supporre, temere, aver paura.
Credo che Laura capisca di che cosa sto parlando. (Vjerujem da Laura razumije o čemu pričam.)
Dubito che lui abbia detto la verità. (Sumnjam da je rekao istinu.)
Immagino che lei abbia già pianificato tutto il viaggio. (Mislim da he ona već isplanirala cijelo Putovanje.)
Suppongo che tu conosca già quella famosa cantante. (Pretpostavljam da ti već poznaješ onu poznatu pjevačicu.)
 - c) neko drugo osobno raspoloženje, odnosno nakon glagola; essere contento che, essere felice che, avere piacere che, essere spiacente che, essere dolente che.
Sono contento che tu sia felice. (Zadovoljan sam što si ti sretan.)
Sono felice che lui sia arrivato. (Sretan sam što je on stigao.)
Ho piacere che tu abbia vinto il premio. (Drago mi je što si ti dobio nagradu.)
Sono spiacente che tu non abbia tempo per venire alla cena. (Žao mi je što ti nemaš vremena doći na večeru.)

2. ako se u glavnoj rečenici nalazi bezličan glagol (*verbo impersonale*) ili bezličan izraz (*locuzione impersonale*) s veznikom *che* (koji u tom slučaju uvodi subjektivnu rečenicu);
bisogna che, conviene che, è impossibile che, può darsi che, è impossibile che, è peccato che, è meglio che, pare che, mi sembra che, si dice che, è inutile che i slični glagoli.
*Bisogna che tu **studi** molto per superare l'esame. (Moraš marljivo učiti kako bi prošao ispit.)*
*Conviene che voi **prendiate** precauzioni per evitare problemi. (Trebali biste poduzeti mjere opreza kako biste izbjegli probleme.)*
*È impossibile che loro **abbiano** già **finito** il progetto. (Nemoguće je da su već završili projekt.)*
*Può darsi che io **venga** da voi, ma non sono sicuro. (Moguće je da ću doći kod vas, ali nisam siguran.)*
3. u relativnoj rečenici nakon relativnog superlativa (koji i jest pravi superlativ za razliku od apsolutnog superlativa);
*È il migliore amico che io **abbia**.*
*Lei è la più brava studentessa che io **abbia incontrato**.*
4. iza neodređenih zamjenica i pridjeva (*pronomi e aggettivi indefiniti*) te relativnih priloga (*avverbi relativi*): chiunque, qualunque, dovunque, comunque i slično:
*Chiunque **si sforzi** di migliorare, raggiungerà risultati sorprendenti.*
(Tkogod se potruđi da se poboljša, postići će iznenađujuće rezultate.)
*Mi piace parlare con qualunque persona **abbia** interessi simili ai miei.*
(Drago mi je pričati s bilo kojom osobom koja ima slične interese kao ja.)
*Dovunque io **vada**, cercherò di godermi il viaggio.*
(Gdje god da idem, nastojat ću uživati u putovanju.)
*Comunque tu **ti senta**, ricorda che hai il supporto dei tuoi amici.*
(Kako god se osjećaš, sjeti se da imaš potporu svojih prijatelja.)

Osim gore navedenih slučajeva, konjuktiv je i glagolski način mnogih zavisnih rečenica koje bivaju uvedene veznicima kao što su *perché, affinché, se, che, benché* i drugih. Drugim riječima, konjuktiv nalazimo u sljedećim zavisnim rečenicama:

- **namjerene rečenice (*proposizioni finali*)**, koje su u talijanskom jeziku uvedene pomoću veznika; *perché, affinché, che, onde, acciòché* ili pomoću vezničkih fraza (*locuzioni congiuntive*) kao što je *in modo che*, a nakon kojih se u zavisnom dijelu rečenice nalazi konjuktiv prezenta ili imperfekta;
*Studia con impegno affinché tu **possa** ottenere risultati eccellenti.*
(Marljiv uči kako bi postigao odlične rezultate.)
*Organizziamo una riunione perché tutti **possano** essere aggiornati sugli ultimi avvenimenti.*
(Organizirajmo sastanak kako bi svi bili upoznati s posljednjim događanjima.)
*La signora spostò il vaso affinché i bambini non lo **rompessero**.*
(Gospođa je pomaknula vazu da je djeca ne razbiju.)
*Prendi questa medicina ogni giorno acciòché la tua guarigione **sia** rapida.*
(Uzimajte ovaj lijek svaki dan kako bi vaš oporavak bio brz.)

- **posljedične rečenice (*proposizioni consecutive*)**, koje su u talijanskom jeziku uvedene pomoću veznika *che* (i to u kombinacijama kao; *così che, tanto che, di modo che, tale che, a tal segno che*).

Takva rečenica izražava posljedicu radnje izraženu u glavnoj rečenici.

*Devi parlare in modo che tutti ti **possano** capire.*

(Moraš pričati kako bi te svi mogli razumjeti.)

*Si è allenato duramente a tal segno che **riesca** a vincere la gara di corsa.*

(Naporno je trenirao do te mjere da je uspio pobijediti na natjecanju u trčanju.)

*Ho sistemato tutto in modo che tu **possa** trovare facilmente ciò di cui tu abbia bisogno.*

(Sve sam uredio tako da možete lako pronaći ono što ti treba.)

- **dopusne rečenice (*proposizioni concessive*)**, koje su u talijanskom jeziku uvedene pomoću veznika *sebbene, benché, ancorché, per quanto, nonostante che, malgrado che, quantunque*.

*Sebbene **piova**, uscirò per fare una passeggiata.*

(Iako pada kiša, izaći ću se prošetati.)

*Benché **abbia studiato** molto, non sono riuscito a superare l'esame.*

(Iako sam mnogo učio, nisam uspio proći ispit.)

*Ancorché **sia** stanca, continuerò a lavorare fino a tarda notte.*

(Čak i ako sam umorna, nastavit ću raditi do kasno u noć.)

*Nonostante che **abbia** cercato di convincermi, non ho cambiato idea.*

(Unatoč tome što me nastojao uvjeriti, nisam se predomisli.)

*Quantunque **sia** molto occupato, cercherò di trovare il tempo per incontrarti.*

(Iako sam jako zauzet, pokušat ću naći vremena da se nađemo.)

- **vremenske rečenice (*proposizioni temporali*)**, koje su u talijanskom jeziku uvedene pomoću veznika *quando* (kada se veznik *quando* odnosi na buduću radnju kako bi izrazio njezinu mogućnost ili uvjet, no u tom slučaju poprima više hipotetsko-kondicionalnu vrijednost):

*Quando lui **abbia parlato**, nessuno gli potrà aiutare.*

(Kad jednom progovori, nitko mu više neće moći pomoći.)

*Quando tutto **fosse finito**, riesamineremo il caso.*

(Kad sve bude gotovo, pregledat ćemo slučaj.)

Veznik *dopo che* i *prima che* koristi se u zavisnim rečenicama koje uvode konjuktiv ako se odnosi na buduću radnju čija je realizacija moguća ili vjerojatna:

*Dopo che tu **abbia scritto** i compiti, possiamo uscire.*

(Nakon što napišeš zadaću možemo izaći.)

*Dopo che tu **abbia finito** di studiare, potrai rilassarti.*

(Nakon što završite s učenjem, možete se opustiti.)

U gore navedenom slučaju, u govornom i u pisanom jeziku, radije se koristi indikativ, ostavljajući po strani opoziciju stvarnost/mogućnost koja karakterizira ova dva načina.

- **kondicionalne rečenice (*proposizioni conzionali*)**, koje su u talijanskom jeziku uvedene pomoću veznika *se, qualora, quando, purché, posto che, ammesso che, nell'ipotesi che, nell'eventualità che, a patto che*;

Se tu avessi tempo, faresti una passeggiata.

(Kad bi ti imao vremena, prošetao bi se.)

Purché tu studiassi di più, otterresti risultati migliori.

(Kad bi više učio, postigao bi bolje rezultate.)

Ammesso che vincessi alla lotteria, comprerei una casa al mare.

(Kad bih dobio na lutriji, kupio bih kuću na moru.)

Nell'ipotesi che tu partecipassi all'evento, farei in modo di trovarti un posto a sedere.

(Kad bi ti prisustvovao događaju, pobrinuo bih se da ti nađem mjesto.)

- **komparativne rečenice (*proposizioni comparative*)**, koje su u talijanskom jeziku uvedene pomoću veznika *che, di quanto, di quello che, di come* i slično. U zavisnoj rečenici slijedi glagol u konjuktivu ako komparativna rečenica izražava usporedbu s pretpostavljenom činjenicom;

La gita fu meno divertente di quanto avessi sperato.

(Izlet je bio manje zabavan nego što sam očekivao.)

Le cose stanno andando meglio di quanto pensassimo.

(Stvari idu bolje nego što smo mislili.)

2.3. Konjuktiv prezenta (*Congiuntivo presente*)

Konjuktiv prezenta (*che tu capisca, che lui dorma*) izražava događaj koji je moguć u trenutku dok o njemu pišemo ili pričamo. Koristimo ga za izražavanje sumnje, želje ili pretpostavke u nezavisnim rečenicama; *Che sia già arrivato?* te u svim onim situacijama navedenim u podpoglavlju 2.1.

Kad se koristi u trećem licu jednine i trećem licu množine, izražava opomenu, poziv, naredbu te na taj način zamjenjuje lica koja nedostaju u imperativu; „*Si fermi signore!*“, „*Mi aspetti qui, per favore!*“, „*Entrino prima gli studenti che si sono iscritti all'esame!*“.

U zavisnim rečenicama (*proposizioni subordinate*) koristi se za izražavanje istovremenosti radnje (*contemporaneità dell'azione*) u odnosu na sadašnjost ili budućnost:

Desidero che Francesca **rimanga** qui.

Tutti penseranno che tu **sia** preparato.

Budući da konjuktiv nema budućnosti, konjuktiv prezenta može imati ulogu futura, što znači da osim što izražava istovremenost radnje, izražava i posteriornost radnje;

Spero che tu **sia** benvenuto. (sada; contemporaneità)

Spero che lei **arrivi** presto. (u budućnosti; posteriorità)

Konjuktiv prezenta koristimo i u svim onim zavisnim rečenicama navedenima u primjerima podpoglavlja 2.2.

2.4. Konjunktiv imperfekta (*Congiuntivo imperfetto*)

Razlikujemo sljedeće upotrebe konjunktiva imperfekta u talijanskom jeziku:

1. Konjunktiv imperfekta koristi se u zavisnim rečenicama za izražavanje vremenskog odnosa između glavne i zavisne rečenice.

Mi pare (*oggi*) che l'anno scorso Paolo **stesse** peggio.

[Čini mi se (*dan*) da je lani Paolo bio lošije.]

Mi sembra (*oggi*) che quella ragazza **cercasse** (allora) il suo cane perduto.

[Čini mi se (*dan*) da ona djevojka tražila svog izgubljenog psa.]

Mi pareva (allora) che lu **capisse** tutto quello che dicevo (allora).

[Činilo mi se (*tada*) da je razumio sve što sam govorila (*tada*).]

2. Konjunktiv imperfekta koristi se u zavisnim rečenicama kad se u glavnoj rečenici nalazi glagol u **kondicionalu prezenta** ili u **kondicionalu prošlom** kako bi se izrazila istovremenost (*contemporaneità*) ili posteriornost radnje (*posteriorità*) u odnosu na glavnu rečenicu. Takav primjer vidljiv je u sljedećim rečenicama:

Sarebbe meglio (*ora*) che tu ascoltassi di più (*ora*). – contemporaneità al presente

[*Bilo bi bolje (sada) da ti više slušaš (sada).*] – istovremenost u sadašnjosti

Pensavo (*allora*) che lui stesse dormendo (*allora*). – contemporaneità al passato

[*Mislila sam (tada) da on spava (tada).*] – istovremenost u prošlosti

Vorrei (*oggi*) che loro smetessero di parlare (dopo). – posteriorità al presente

[*Želio bih (dan) da oni prestanu pričati (kasnije).*] – posteriornost u sadašnjosti

Avrei voluto (*allora*) che tu arrivassi (*poi, nel futuro*). – posteriorità al passato

[*Bio bih želio (tada) da ti dođeš (kasnije, u budućnosti).*] – posteriornost u prošlosti

3. Konjunktiv imperfekta koristimo i u **hipotetskim odnosno pogodbenim rečenicama** (*periodo ipotetico*) koje izražavaju pogodbu iz koje, ukoliko se ostvari, proizlazi određena posljedica. Hipotetska rečenica sastoji se glavne (*proposizione principale/apodosi*) i zavisne rečenice (*proposizione subordinata/protasi*). Glavna rečenica izražava rezultat ili posljedicu koja će se dogoditi ukoliko se ispuni uvjet iz zavisne rečenice:

Se tu **praticassi** più la lingua, la **parleresti** meglio.

(*Kad bi ti više prakticirao jezik, bolje bi ga pričao.*)

Se lui **mangiasse** meno dolci, non **avrebbe** problemi di salute.

(*Kad bi on jeo manje slatkiša, ne bi imao problema sa zdravljem.*)

Se Laura **caminasse** più velocemente, **arriverebbe** in tempo.

(*Kad bi Laura hodala brže, stigla bi na vrijeme.*)

4. Konjunktiv se koristi i u glavnim rečenicama za izražavanje želje te radnje za koju mislimo da je nemoguća ili teško ostvariva, ili pak postoji mogućnost za njeno ostvarenje u budućnosti:

Magari **vincissimo!** (*Kad bismo bar pobjedili!*)

Magari **potesse** venire a visitarci! (*Kad bi nas bar mogao/mogla doći posjetiti!*)

Konjuktiv imperfekta u nezavisnim rečenicama može izražavati i i sumnju (*dubbio*) po pitanju neke ranije radnje:

Che **fosse** sincera? (*Tko zna jeli bila iskrena?*)

Che **dicesse** una bugia? (*Tko zna jeli rekla laž?*)

2.5. Konjuktiv prošli (*Congiuntivo passato*)

Konjuktiv prošli (*che lui abbia capito, che lei sia arrivata*) izražava sumnju ili mogućnost koja se odnosi na prošlost, a u rečenici je nalazimo uglavnom u obliku pitanja;

La bambina gioisce; che **abbia** già **visto** il nostro regalo?

(*Djevojčica se veseli; zar je već vidjela naš poklon?*)

Konjuktiv prošli se ponajviše koristi u zavisnosloženim rečenicama za izražavanje anteriornosti (*anteriorità*) odnosno prijevremenosti radnje u zavisnoj rečenici u odnosu na radnju iz glavne rečenice što znači da ga koristimo ako se radnja zavisne rečenice dogodila (odnosno mislimo, sumnjamo ili smatramo da se dogodila) prije nego li radnje glavne rečenice.

Credo (ora) che Luca **sia arrivato** (ieri). – anteriorità al presente

[*Vjerujem (sada) da je Luka došao (jučer).*] – anteriornost zavisne u odnosu na glavnu rečenicu izrečenu u indikativu prezenta

Mauro crede/crederà (ora o in futuro) che tu non **abbia voluto** sentirlo (in passato).

[*Mauro vjeruje/će vjerovati (sada ili u budućnosti) da ga ti nisi htio poslušati (u prošlosti).*] – anteriornost zavisne u odnosu na glavnu rečenicu izrečenu u indikativu futura

2.6. Konjuktiv pretprošli (*Congiuntivo trapassato*)

Konjuktiv pretprošli (*congiuntivo trapassato; che io avessi visto, che lui fosse partito*) se koristi:

1. za izražavanje mogućnosti ili želje u prošlosti koje se nikad nisu ostvarile;

Se tu **avessi studiato** con dedizione, ora ti sentiresti più preparata per l'esame.

Da si učila s više pažnje, sada bi se osjećala spremnija za ispit.

2. u zavisnim rečenicama (*proposizioni dipendenti subordinate*) za izražavanje anteriornosti (prijevremenosti) radnje u odnosu na radnju izrečenu u glavnoj rečenici;

Speravo (ieri) che lui **avesse comprato** già gli atrezzi (cinque giorni fa). – anteriorità al passato

[*Nadala sam se (jučer) da je već kupio alat (prije pet dana).*]

U gore navedenoj rečenici radnja glavne i zavisne rečenice smještena je u prošlost samo što se radnja u zavisnoj rečenici događa prije od radnje izrečene u glavnoj rečenici (**avesse comprato**) zbog čega i naziv pretprošlo vrijeme (*trapassato*).

3. u zavisnim rečenicama kada je **glagol glavne rečenice u kondicionalu sadašnjem** (*condizionale presente*) ili **u kondicionalu prošlom** (*condizionale passato*) za izražavanje radnje koja se mogla dogoditi, no nije došlo do njena ostvarenja;

Avrei voluto che **fosse arrivato** in tempo.

(Volio bih da je stigao na vrijeme.)

Preferirei che **avessi preparato** io la torta.

(Više bih voljela da sam ja napravila tortu.)

4. u pogodbenim odnosno hipotetskim rečenicama trećeg stupnja (*periodo ipotetico di terzo grado*) za izražavanje radnje koja bi se ostvarila da se ispunio uvjet izrečen u zavisnoj rečenici;

Se tu **avessi fatto** una dieta bilanciata, non **avresti avuto** problemi di salute.

(Da si imao uravnoteženu prehranu, ne bi imao problema sa zdravljem.)

Se tu **fossi arrivata** in tempo, non **avresti perso** la metà della lezione.

(Da si ti stigla na vrijeme, ne bi izgubila pola predavanja.)

3. Poteškoće i najčešće greške u korištenju konjuktiva

U modernom talijanskom jeziku, a pogotovo u govornom izričaju, konjuktiv se često zamjenjuje indikativom. Kao što je već spomenuto u uvodnom dijelu ovog članka, takav trend ne samo da je gramatički netočan, već dovodi do promjene na semantičkoj odnosno značenjskoj razini što kao posljedicu može imati osiromašenje jezičnog korpusa i bogatstva izričaja talijanskog jezika i njegovih posebnosti. Istina je da je svaki jezik podložan promjenama te da su i govornici oni koji stvaraju i modeliraju jezik kroz vrijeme, no jezik je i dio identiteta nekog naroda stoga je važno inzistirati na pravilnoj upotrebi određenih gramatičkih konstrukcija kako bi se zadržala jezična posebnost, bogatstvo i jedinstvenost njegovog jezičnog izričaja.

Greške koje se događaju na razini konjuktiva te njegova zamjena indikativom prvenstveno u govornom talijanskom jeziku, nisu karakteristične samo za strane govornike, već predstavljaju kamen spoticanja i velikog broja izvornih govornika.

Najučestalije pogreške u korištenju talijanskog konjuktiva su:

- korištenje indikativa prezenta (*Presente indicativo*) umjesto konjuktiva prezenta (*Congiuntivo presente*);

„Non sono sicuro quanti anni ha“, umjesto „Non sono sicuro quanti anni abbia.“

- korištenje indikativa perfekta (*Passato prossimo*) umjesto konjuktiva prošlog (*Congiuntivo passato*);

„Peso che lui ha dimenticato il mio compleanno“, umjesto „Penso che lui **abbia dimenticato** il mio compleanno.“

„**Sono convinta** che lei **abbia avuto** un buon motivo per ritardare.“ *Sono convinta* (uvjerna sam) izražava osobni stav, stoga u gore navedenoj rečenici umjesto konjuktiva *abbia avuto* ne možemo koristiti *passato prossimo ha avuto*.

„**Sono certa** che lui **sia** un ottimo studente.“ Premda glagoli *sono convinta che* i *sono certa che* izražavaju sigurnost, radi se o sigurnosti koja vrijedi samo za govornika, a ne o objektivnoj sigurnosti, stoga se i u zavisnom dijelu takvih rečenica mora napisati glagol u konjuktivu. Veći problem nastaje kad indikativ zauzme mjesto konjuktivu u rečenicama kao: „Mi sembra che Lucia **ha preso** un buon voto“, „Penso che loro **sono** già **tornati**“. U glavnom dijelu tih

rečenica nalaze se glagoli **mi sembra che, penso che** koji izražavaju mišljenje, nesigurnost i sumnju po pitanju realizacije neke radnje. Drugim riječima, postoji značajna razlika u rečenicama: „*So che Lucia ha preso un buon voto*“ (Znam da je Lucija dobila dobru ocjenu.) i „*Mi sembra che Lucia abbia preso un buon voto*“ (Čini mi se da je Lucia dobila dobru ocjenu). Prva rečenica izražava sigurnost u izraženu radnju, mi smo sigurni „da je Lucia dobila dobru ocjenu“, dok druga rečenica ne izražava sigurnost u izraženu radnju, već sumnju, nesigurnost te osobni stav ili mišljenje.

- korištenje konjuktiva prezenta (*Congiuntivo presente*) umjesto konjuktiva imperfekta (*Congiuntivo imperfetto*);
„Vorrei che lui lavori.“ umjesto „**Vorrei che lui lavorasse.**“
„Sarebbe meglio che lui ascolti di più“ umjesto „**Sarebbe meglio** che lui **ascoltasse** di più.“

Može se primijetiti da nakon kondicionala prezenata dolazi konjuktiv imperfekta, a ne konjuktiv prezenta. Za hrvatske govornike greške se događaju i u slučaju istovremenosti radnje u prošlosti.

Ispravno je reći: „Speravo che lui mi capisse“, dok je neispravno „Speravo che lui mi capisca“ ili „Speravo che lui mi capisce.“ Budući da talijanski jezik poštuje pravilo slaganja vremena (*lat. consecutio temporum, tal. concordanza dei tempi*), ukoliko se u glavnoj rečenici (*frase reggente*) nalazi glagol u imperfektu ili nekom drugom prošlom vremenu koji izražava subjektivni stav ili mišljenje, u zavisnoj rečenici će se nalaziti konjuktiv imperfekta, a ne indikativ prezenta (kao u hrvatskom), konjuktiv prezenta ili pak indikativ imperfekta (što predstavlja učestalu pogrešku u govornom talijanskom jeziku);

Točno: „Temevo che (*ho temuto che, temei che*) il negozio non lavorasse.“

Netočno: „Temevo che (*ho temuto che, temei che*) il negozio non lavora“, „Temevo che il negozio non lavori“ ili pak „Temevo che il negozio non lavorava.“

Budući da se konjuktiv imperfekta koristi za izražavanje istovremenosti radnje u prošlosti (*contemporaneità nel passato; Volevo che tu mi ascoltassi.*) kao i za izražavanje istovremenosti radnje u sadašnjosti (*contemporaneità nel presente; Vorrei che tu mi ascoltassi.*), u kondicionalnim rečenicama drugog stupnja te u sadašnji rečenicama koje počinju kondicionalnim glagolom u glavnoj rečenici, upravo se baš konjuktiv imperfekta dovodi u korelaciju sa konjuktivom prezenta budući da se oba, u različitim okolnostima, koriste u sadašnjosti.

- korištenje konjuktiva imperfekta umjesto konjuktiva prezenta kad se konjuktiv upotrebljava za izražavanje opomene, poziva ili naredbe (*congiuntivo esortativo*);

Točno: „Che vadano via da qui!“

Netočno: „Che andassero via da qui!“

Vidljivo je da je u takvim rečenicama ispravno koristiti konjuktiv prezenta, a ne konjuktiv imperfekta bez obzira na učestalost takvih pogrešaka u govornom talijanskom jeziku što je karakteristika određenih talijanskih dijalektalnih utjecaja.

- korištenje kondicionala sadašnjeg umjesto konjuktiva imperfekta u pogodbenim rečenicama drugog stupnja;

Točno: Se avessi tempo, andrei con te.

Netočno: Se avrei tempo, andrei con te.

Točno: Se lui potesse, ti aiuterebbe.

Netočno: Se lui potrebbe, ti aiutasse.

U pogodbenim rečenicama drugog stupnja, potrebno je koristiti konjuktiv imperfekta u zavisnoj rečenici (*proposizione subordinata*) dok je u glavnoj rečenici (*proposizione reggente*) potrebno koristiti kondicional prezenta.

- upotreba indikativa imperfekta (*indicativo imperfetto*) u zavisnoj (*proposizione subordinata*) i u glavnoj rečenici umjesto upotrebe konjuktiva pretprošlog;

Točno: „Se **fossi arrivato** in tempo, **avresti incontrato** i nostri amici.“

Netočno: „Se arrivavo in tempo, incontravi i nostri amici.“

Točno: „Se **avessi imparato** meglio, **avrei passato** l'esame.“

Netočno: „Se imparavo meglio, passavo l'esame.“

4. Zaključak

Članak daje prikaz konjuktiva i njege upotrebe u talijanskom jeziku, a namjera članka je približiti stranom govorniku, prvenstveno s hrvatskog govornog područja, pojam konjuktiva kao glagolskog načina subjektivnosti i osobnog stava naspram objektivnosti koju sa sobom nosi indikativ te skrenuti pozornost da korištenjem konjuktiva dolazi do značajne razlike na semantičkoj razini. Kroz kontrastivnu analizu danu na primjeru niza rečenica, zaključuje se da upotreba konjuktiva nije lako zamjenjiva indikativom te da njegovim korištenjem ne dolazi samo do promjene u nijansama značenja, već da konjuktiv značajno utječe na smisao izjave koja se želi komunicirati.

Naglasak je stavljen na korištenju konjuktiva i njegovoj upotrebi u sva četiri vremena, a kontrastivnom analizom po pogledu značenjskih razlika talijanskog konjuktiva u odnosu na hrvatski jezik, prikazane su i najčešće pogreške koje se događaju prilikom korištenja svih četiriju glagolskih vremena konjuktiva. Neispravno korištenje konjuktiva može rezultirati modifikiranjem jezika te njegovim osiromašenjem kroz određeni vremenski period.

Kako bi se izbjegao takav trend, potrebno je prije svega savladati glagolske oblike konjuktiva za sva četiri glagolska vremena, a potom shvatiti pojam subjektivnosti kako bi se tim didaktičko-metodološkim pristupom lakše sagledao koncept konjuktiva, njegova uloga i značenje u talijanskom jeziku.

LITERATURA

1. Jernej, J. (1993). Konverzacijska talijanska gramatika, Školska knjiga, Zagreb.
2. Jernej, J. (1999). Talijanski jezik, Školska knjiga, Zagreb.
3. Sensini, M. (1994). Le parole e il testo, Arnoldo Mondadori, Milano.
4. Sensini, M. (2006). La grammatica della lingua Italiana, Arnoldo Mondadori, Milano.
5. <https://www.istitutocomprensivosidoli.edu.it/attachments/article/611/GRAMMATICA%20APPROFONDIMENTO%20.pdf> (30.05.2023.)
6. https://cr.middlebury.edu/italian%20resources/progetto/grammar/more/uso_cong_indip.htm (27.05.2023.)
7. <https://accademiadellacrusca.it/it/consulenza/uso-del-congiuntivo/104> (26.05.2023.)
8. <https://accademiadellacrusca.it/it/consulenza/impiego-del-congiuntivo-presente-o-imperfetto-nelle-proposizioni-subordinate/198> (19.05.2023.)
9. https://www.treccani.it/enciclopedia/periodo-ipotetico_%28La-grammatica-italiana%29/ (30.05.2023.)
10. <https://www.facebook.com/laura.alcini1953/photos/brevi-riflessioni-sulluso-del-congiuntivo-il-congiuntivo-%C3%A8-un-modo-verbale-che-r/1575643506069541/> (03.06.2023.)
11. <https://accademiadellacrusca.it/it/consulenza/sulluso-dellimperfetto-congiuntivo-al-posto-del-presente/998> (19.05.2023.)

Summary

ITALIAN SUBJUNCTIVE AND ITS ROLE IN THE EXPRESSION OF SUBJECTIVITY

In this article, the authors intended to give an overview of the use of the Italian subjunctive with a special emphasis on the most frequent mistakes in expressing subjectivity and personal opinion as opposed to the objectivity expressed by the indicative. The main goal of the paper is to emphasize the key moment needed to distinguish these two grammatical voices and the prism through which a foreign speaker should observe the sentence in order to correctly use the subjunctive in speaking and writing. The authors wanted to place special emphasis on the most frequent mistakes in the use of the subjunctive in Italian language in general, especially the present subjunctive and the subjunctive imperfect, and despite the fact the subjunctive is increasingly being replaced by the indicative in the spoken language, such a trend should be taken with attention and insist on the regular use of Italian and the peculiarities that affect the richness of its linguistic expression. Therefore, in response to the tendencies present in the spoken language, the authors emphasize that the difference between the subjunctive and the indicative is of a semantic nature and that the use of subjunctive results in an essential difference in meaning compared to sentences written in the indicative, and any pseudo naturalness of the spoken language as opposed to grammatically correct one can lead to the impoverishment of the language corpus in the long run.

Keywords: subjunctive, subjectivity, objectivity, present subjunctive, imperfect subjunctive.

